

Multikulturní porozumění

Eva Marádová

Motto:

*Nauč se pozorně poslouchat, co říká jiný
a ze všech sil se snaž vcítit do jeho myšlení.*

Marcus Aurelius

PaedDr. Eva Marádová, CSc.

Vystudovala Univerzitu Karlovu v Praze – Pedagogickou fakultu. Učila na základní, střední škole. Od roku 1990 pracuje jako vedoucí oddělení rodinné výchovy na Univerzitě Karlově v Praze – Pedagogické fakultě. Podílela se na tvorbě státních dokumentů v oblasti výchovy ke zdravému životnímu stylu. Vytvořila koncepci vzdělávání učitelů na UK v Praze se zaměřením na výchovu ke zdraví. Je autorkou či spoluautorkou řady publikací zaměřených na výchovu ke zdravému životnímu stylu a vzdělávání učitelů.

→ OBSAH

→ Úvod	5
→ 1. Národnostní menšiny	6
1.1 Národnostní menšiny v českém právu	6
1.2 Přehled národnostních menšin v Čechách a na Moravě	7
1.2.1 Slováci	7
1.2.2 Romové	7
1.2.3 Poláci	7
1.2.4 Němci	8
1.2.5 Maďaři	8
1.2.6 Ukrajinci a Rusíni	9
1.2.7 Rusové	9
1.2.8 Bulhaři	10
1.2.9 Chorvati	10
1.2.10 Řekové	10
1.2.11 Rumuni	11
1.2.12 Nové národnostní menšiny	11
1.3 Vzdělávání příslušníků národnostních menšin	11
1.4 Vietnamské etnikum v České republice	12
1.4.1 Sociokulturní specifika	13
1.4.2 Soužití na území ČR	14
→ 2. Romská komunita v České republice	15
2.1 Z historie	15
2.2 Romové v České republice	16
2.3 Základní hodnoty v životě romské komunity	18
2.4 Tradice	18
2.5 Současné problémy soužití s českou majoritní společností	20

→ 3. Současná koncepce romské integrace v České republice	21
3.1 Institucionální a finanční zajištění romské integrace na centrální a lokální úrovni	23
3.2 Antidiskriminační opatření	23
3.3 Vyrovnávací postupy	24
3.4 Sociální vyloučení v romských komunitách	24
3.5 Integrace na trhu práce	25
3.6 Bydlení	27
3.7 Sociální péče	28
3.8 Zdravotní péče	29
3.9 Bezpečnostní aspekty romské integrace	29
3.10 Podpora rozvoje romského jazyka a kultury	31
→ 4. Multikulturní výchova v české škole	31
4.1 Přípravný program	31
4.2 Cílená asistence	32
4.3 Podpora vzdělávání romských dětí na základních a středních školách	34
4.4 Výchova k toleranci jako cíl transformované školy	35
4.5 Tematické okruhy multikulturní výchovy ve školním vzdělávacím programu	37
4.6 Jak dál?	38
→ 5. Literatura	39

→ Úvod

Na cestě k vzájemnému porozumění

Malé děti si hrají, dovádějí, nedělají rozdíl mezi sebou kvůli barvě pleti, kulturním nebo etnickým odlišnostem. Rozdílly sice vidí, ale nepovažují je za důležité. Pokud se některé povyšuje nad ostatní kvůli barvě pleti, je to známka toho, že bylo svědkem takového agresivního chování u dospělých.

Dokážeme my, dospělí, být dětem příkladem v respektování odlišností druhých?

Důležitou součástí přípravy na život v multikulturní realitě je výchova k toleranci a k respektování lidských práv, příprava na sociální, ekonomické i politické aspekty integrace mezi lidmi s odlišným sociokulturním zázemím.

Interkulturní výchova vystupuje do popředí v souvislosti s globalizací a současnou migrací obyvatelstva a s potřebou přípravy mladé generace na život v integrované multikulturní Evropě, tj. v prostředí, v němž se budou setkávat příslušníci různých národností, etnik, náboženství, jiného životního stylu, jiných životních hodnot.

Abychom byli schopni komunikovat s příslušníky jiných etnických skupin, jiné kultury, měli bychom být schopni porozumět nejen osobnostním a sociálním rysům mluvčího, ale i jeho kultuře, odlišné historii, kulturně odlišným hodnotám a projevům chování. Měli bychom znát legislativní rámec podpory soužití s menšinami v České republice, všimnout si přetrvávajících projevů nesnášenlivosti či diskriminace a hledat cesty, jak přispět k vzájemnému respektování a bezkonfliktnímu soužití.

Škola, jak zdůrazňuje Národní program rozvoje vzdělávání v České republice - Bílá kniha je v tomto snažení jednou z nejvýznamnějších integrujících sil. K jejím zásadním úkolům patří mimo jiné vychovávat k lidským právům a k multikulturnímu porozumění. Je spoluodpovědná za utváření vztahů sounáležitosti mezi jedinci i skupinami různých etnik, národností či kultur.

Předložená publikace poskytuje vhled do problematiky soužití většinové populace s minoritami v České republice. Zvláštní pozornost věnuje koncepci integrace romské komunity, otevírá otázky současné strategie pro zlepšení vzdělávání romských dětí a seznamuje s programem multikulturní výchovy vymezeným v zaváděném vzdělávacím kurikulu.

→ 1. Národnostní menšiny

Národnostní menšiny jsou nedílnou součástí české společnosti. Setkat se s příslušníky některé z národnostních menšin nebo s cizinci, kteří trvale žijí v České republice, není nic neobvyklého – nakupujeme ve vietnamských stáncích, jíme v čínských bistrech, posloucháme romskou hudbu... Přesto si často musíme přiznat, že o životě či zvycích těchto lidí příliš mnoho nevíme. Soužití s lidmi jiné kultury je obecně vnímáno jako problematické, neboť v důsledku neznalosti provázené přetrvávajícími předsudky dochází v komunikaci mezi majoritou a minoritou k vytváření bariér, které jsou zdrojem zbytečných nedorozumění a konfliktů.

1.1 Národnostní menšiny v českém právu

Pojem národnostní menšina je právně upraven v zákoně č. 273/2001 Sb. Národnostní menšinou rozumíme společenství občanů České republiky, kteří

- trvale žijí na území současné České republiky,
- odlišují se od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi,
- tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a současně za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo,
- mají dlouhodobý, pevný a trvalý vztah ke společenství žijícímu na území ČR.

Příslušníkem národnostní menšiny je tedy občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti.

Národnostní menšiny mají v ČR svou reprezentaci v Radě pro národnostní menšiny zřízené jako poradní orgán vlády ČR. Tato Rada má 29 členů, z nichž 18 tvoří zástupci národnostních menšin a jsou navrhováni sdruženími příslušníků národnostních menšin. Poměr zastoupení závisí na velikosti konkrétní menšiny.

Národnostní menšiny dosahují v současné době svého uznání, mohou se organizovat v národnostních spolcích, vydávat časopisy, knihy. Pro získání přehledu v dané oblasti je dále uvedena stručná charakteristika národnostních menšin.

1.2 Přehled národnostních menšin v Čechách a na Moravě

1.2.1 Slováci

Slováci jsou největší národnostní menšinou u nás. Přicházeli sem asi od 18. století, zpočátku hlavně studovat a za prací. Někteří se zde usazovali natrvalo. Po r. 1918, tj. do vzniklé ČSR přicházeli Slováci do Čech a na Moravu v hojném počtu na studia i pracovat. Příliv Slováků se dále zvyšoval po roce 1945 a po vzniku federace v roce 1968. Rozdělením Československa se Slováci v nové České republice stali národnostní menšinou.

Podle definitivních výsledků sčítání lidu žilo v ČR k 1. březnu 2001 cca 193 190 občanů slovenské národnosti. Většinou žijí ve velkých městech, na Severní Moravě někde vytvářejí souvislé pospolitosti. Vzhledem k jazykové příbuznosti nemívají žádné problémy se začleněním do majoritní společnosti a dochází k jejich postupné asimilaci. Tam, kde je větší koncentrace slovenských obyvatel, jsou otvírány slovenské základní školy (se slovenským vyučovacím jazykem, např. v Karviné), stát poskytuje dotace a umožňuje vyučování slovenštině jako nepovinnému předmětu. Za podpory státu vychází slovenský tisk (Slovenské listy, Korene, Dotyky). Patrná je snaha o prezentaci hodnot slovenské kultury a emancipaci slovenské menšiny, o uchování slovenské kultury a jazyka v prostředí majoritního národa. Všechny organizace se s větší či menší intenzitou hlásí k pěstování vzájemnosti mezi Slováky a Čechy. Probíhá však spontánní asimilace a příslušníci menšiny vytýkají státu, že nebrání této asimilaci.

1.2.2 Romové

Druhou národnostní menšinou - co do početnosti - jsou Romové. Vybraným okruhům problémů integrace romského etnika v ČR jsou věnovány samostatné kapitoly této publikace.

1.2.3 Poláci

Poláci jsou podle početnosti třetí největší menšinou u nás. Žijí v počtu asi 50 tisíc na severu Moravy v regionu Karviná a Frýdek-Místek. Využívají třicet polských základních škol, dvě polská gymnázia a šestnáct tříd na středních odborných školách. Asi padesát mateřských škol navštěvují polské děti předškolního věku. V polštině jsou vydávány polské noviny *Głos ludu* a časopisy *Prazsky kuryr*, *Nasza gazetka*, *Zwrot*. Regionální studio Českého rozhlasu používá ve svém vysílání polštinu. Stát svými granty napomáhá při vydávání autorů v polském jazyce. V celé oblasti, kde žije polská menšina, lze sledovat polskou televizi. Poláci v České republice však nejsou spokojeni s podmínkami pro příslušníky jejich menšiny. Stěžují si na diskriminaci

při přijímání na vysoké školy (zkoušky jen v češtině), při jednání na některých úřadech a příspěvky státu na rozvoj jejich kultury považují za malé.

1.2.4 Němci

Němci jsou svou početností čtvrtou národnostní menšinou v Česku. Žijí v českém pohraničí a ve městech od třináctého století, kdy je k usídlení pozval Přemysl Otakar II. Dnes svými čtyřiceti tisíci představují jen zbytek kdysi velké menšiny. Tvoří ji většinou starší lidé, mladší generace Němců se v Česku plně asimilovaly a nechtějí se již vrátit ke své původní národnosti. Původně Němci žili v českém pohraničí, ale nyní jsou rozptýleni po celém území ČR. To je hlavním důvodem, proč dosud nevzniklo německé národnostní školství dotované státem. Některé soukromé německé školy jsou dotovány ze zahraničí.

Občané německé národnosti se mohou organizovat v mnoha občanských regionálních sdruženích, z nichž některá působí přes hranice. Mezi hlavní aktivity patří kulturní akce u příležitosti oslav různých svátků (Masopust, Velikonoce, Den matek, Advent a Vánoce), pěvecké a taneční kroužky, výstavy, kurzy němčiny, semináře pro mládež i seniory s různou tematikou apod. Ve spolupráci s českými občany a s krajany se podílí na obnově kostelů, restaurování památek a sociální výpomoci slabším a nemocným osobám.

1.2.5 Maďaři

Maďaři v ČR patří mezi nejmladší menšiny. Přicházeli do Prahy a velkých měst ze Slovenska a Zakarpatské Ukrajiny po vzniku Československa, nejvíce však po roce 1945, kdy byli vysídlováni do Maďarska a část do Čech. Později se mohli vrátit na Slovensko, ale jejich domy již neexistovaly nebo byly obsazeny novými obyvateli. Proto mnoho Maďarů zde zůstalo. Nyní žijí v ČR rozptýleně v počtu asi deseti tisíc, při sčítání se jich přihlásilo méně než čtyři tisíce. Většina z nich se asimilovala, ale dosud mají kladný vztah k maďarskému jazyku a kultuře. Vzhledem k rozptýlenosti menšiny maďarské školství nemohlo vzniknout a ani nevznikne. Maďarská občanská sdružení pořádají se státní podporou kurzy jazyka a prvků kultury pro děti menšiny. Stát podporuje vydávání tisku v maďarštině. Aktivity příslušníků maďarské národnostní menšiny v České republice organizuje zastřešující občanské sdružení. Nejvýznamnějším projektem této organizace jsou každoročně pořádané Dny maďarské kultury, kdy je maďarská kultura formou různých kulturních akcí prezentována v několika městech v ČR.

1.2.6 Ukrajinci a Rusíni

Další národnostní menšinou u nás jsou Ukrajinci a Rusíni, kteří k nám přicházeli po vzniku Československa většinou studovat. Někteří se zde po studiích usadili natrvalo. Za prací a obživou postupně přicházejí další a usídlují se hlavně na Moravě. Mezi válkami velmi vzrostl počet ukrajinských a rusínských emigrantů, takže byly se státní podporou založeny ukrajinské gymnázium, univerzita, pedagogický institut a umělecká akademie v Praze, ukrajinská polytechnika v Poděbradech a pro děti byl zřízen ukrajinský internát. V průběhu války a po ní početnost menšiny podstatně poklesla. Mnozí z jejich příslušníků uprchli před blížící se sovětskou armádou dále na západ a mnohé z těch, kteří zůstali, odvedli sověti do Sovětského svazu.

V roce 1993 pracovalo na českém území oficiálně jen 2 827 Ukrajinců, ke konci roku 1996 jejich počet vzrostl téměř na padesát tisíc, přičemž podle odhadů nelegálně zde pracovalo 100 až 200 tisíc ukrajinských dělníků. Podle výzkumu zveřejněného v periodiku *Prameny* pochází zhruba 50 procent ukrajinských pracovníků na našem území z oblasti Zakarpatské Ukrajiny. V ČR se dnes oficiálně nachází asi pět tisíc Ukrajinců a Rusínů, obě národnosti sice užívají stejný jazyk, ale zakládají si na svých kulturních odlišnostech. Stát podporuje zachování jejich jazyka a kultury. Příslušníci této menšiny se sdružují do několika občanských sdružení. Mnoho Ukrajinců nyní přijíždí za prací, někteří získali občanství a usadili se v ČR natrvalo. Jejich soužití s českou majoritní společností bylo donedávna bez větších problémů. Čeští Ukrajinci však ani v minulosti nebyli spokojeni s pochopením české většiny pro zvláštnosti ukrajinských dějin a ukrajinsko-ruských vztahů. Dnes je s pobytem velkého počtu ukrajinských dělníků v ČR většinou Čechů spojován nárůst kriminality a pokles pocitu bezpečí na našem území. Přesto se očekává, že se tato menšina bude v nejbližší budoucnosti i nadále rychle zvětšovat v souvislosti s neuspokojivou ekonomickou situací Ukrajiny. Čeští Ukrajinci vydávají svůj čtvrtletník *Porohy*.

1.2.7 Rusové

Rusové přišli na Moravu a do Čech převážně až po roce 1918 jako emigranti. Byli to většinou lidé vzdělaní z vyšších společenských kruhů, kteří prchali před bolševismem. Kolem roku 1920 žilo v tehdejší ČSR asi 35 tisíc Rusů. Někteří později odcházeli dále na západ a jejich počet v Československu se začal snižovat. Příčinou byly i válečné události, kdy je pronásledovali nacisté a po válce je sověti soudili jako zrádce a mnoho jich přinutili k návratu do Sovětského svazu. Vlastní jazyk a kulturu si ruští emigranti udrželi hlavně díky povinné výuce

ruského jazyka v československých školách. V té době mnoho českých studentů studovalo v Sovětském svazu a nezdá se tam i oženili. Ruského partnera si obvykle přivezli domů, ale většinou tito partneři plně asimilovali. V posledním desetiletí minulého století, zejména od r. 1993, přicházejí Rusové do Česka za prací a mnozí z nich získávají souhlas k dlouhodobému pobytu. Dnes je ruskojazyčná menšina značně roztržštěná, jednotlivé skupiny si vzájemně nedůvěřují, odlišují se životními postoji, zkušenostmi a politickou orientací. Lze předpokládat, že i početnost ruské národnostní menšiny bude narůstat.

1.2.8 Bulhaři

Bulhaři se objevují v Čechách od poloviny 19. století, kdy přicházeli jako zahradníci nebo studenti. Pokud se jim dařilo, usazovali se natrvalo. Větší příliv Bulharů do Čech zaznamenáváme v třicátých letech minulého století, kdy prchali z Bulharska před fašisty. I později přicházeli k nám z Bulharska studenti a dělníci, někteří zde zůstávali natrvalo, mnozí asimilovali. Dnes bulharská národnostní menšina čítá oficiálně jen kolem čtyř tisíc příslušníků. Aktivity bulharských organizací směřují k zachování bulharské identity, udržování bulharských tradic, jazyka a popularizaci bulharské kultury prostřednictvím nejrůznějších kulturních a společenských akcí – koncertů, výstav, přednášek, kursů apod.

1.2.9 Chorvati

Od r. 1530 se začali na jihu Moravy usídlvat Chorvati, kteří prchali z Chorvatska před Turky. Na Moravě vytvořili několik vesnic, a protože se jim dařilo, většina zde zůstala. Někteří z nich plně asimilovali s českým obyvatelstvem, někteří se poněmčili a těm byl po roce 1945 navrhován hromadný odsun. To se sice nestalo, ale někteří Chorvati nevydrželi tlak okolí a své vesnice opustili, jiní byli vystěhováni do mnoha různých lokalit (zdroje hovoří o 188 obcích). Později se mohli vrátit do svých původních vesnic, ale ve vzájemných vztazích leží tato křivda jako temné místo dosud.

1.2.10 Řekové

Při občanské válce v Řecku v letech 1946 – 49 emigrovali někteří Řekové do Československa. Tři a půl tisíce řeckých sirotků bylo přijato do československých dětských domovů a azyl v Česku našly i desetitisíce dospělých emigrantů, kteří prchali z Řecka před vítězi občanské války. V šedesátých letech po demokratizaci Řecka se většina Řeků vrátila do vlasti. U nás žije asi tři tisíce Řeků.

Kulturní činnost řecké menšiny je velmi bohatá a podílejí se na ní všechny organizace označované jako „řecké obce“. K nejvýznamnějším kulturním svátkům patří již tradiční Řecký festival v Krnově a Řecké dny v Brně. Všechny řecké obce připravují kulturní a společenský program ke státním svátkům Řecké republiky 25. března a 28. října, ukončený tradiční řeckou lidovou zábavou s hudbou a tancem.

1.2.11 Rumuni

Rumuni začali na Moravu (na Valašsko) přicházet z Rumunska, tehdy nazývaného Valachie, v 15. až 17. století. Byli sem přizváni, aby založili chov ovcí a kopaničářský způsob obdělávání hornaté krajiny. Po jejich úplné asimilaci zůstali jen některé místní názvy. V roce 1945 přišlo s Rudou armádou pár desítek rumunských vojáků, z nichž se zde někteří usadili natrvalo. Další příliv asi deseti tisíc rumunských zemědělských dělníků byl zaznamenán v padesátých letech minulého století, část z nich založila rodiny a usadila se natrvalo. I nyní žádá o azyl v ČR mnoho Rumunů, neboť Rumunsko sužuje dlouhodobá ekonomická krize, takže lze předpokládat zvětšování rumunské národnostní menšiny u nás.

1.2.12 Nové národnostní menšiny

Novou národnostní menšinou se stávají především **Vietnamci**. Problematice soužití s vietnamskou komunitou je věnována samostatná kapitola. Od r. 1993 je Česko otevřenou zemí, kterou může každý občan opustit a každý cizinec může požádat o dlouhodobý pobyt, politický azyl nebo občanství, takže lze očekávat, že vývoj u nás bude podobný, jako v ostatních evropských zemích. V současnosti u nás žijí kromě Vietnamců i Číňané (několik desítek tisíc), tisíce Mongolů, Arabů, Američanů i dalších cizinců, někteří jsou již nyní rozhodnuti zde zůstat natrvalo, další se ještě časem usadí. Pokud příslušníci některého národa získají české občanství v dostatečném počtu a pokud o to projeví zájem, stanou se novou národnostní menšinou v ČR.

1.3 Vzdělávání příslušníků národnostních menšin

Nový školský zákon č. 561/2004, Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání vymezuje v paragrafu 14 podmínky vzdělávání příslušníků národnostních menšin v jazyce národnostní menšiny.

- (1) Obec, kraj, popřípadě ministerstvo zajišťuje pro příslušníky národnostních menšin vzdělávání v jazyce národnostní menšiny v mateřských, základních a středních školách, a to v obcích, v nichž byl v souladu se zvláštním právním předpisem zřízen výbor pro národnostní menšiny, pokud jsou splněny podmínky stanovené tímto zákonem.
- (2) Třidu příslušného ročníku mateřské školy lze zřídit, pokud se ke vzdělávání v jazyce národnostní menšiny přihlásí nejméně 8 dětí s příslušností k národnostní menšině, třídu příslušného ročníku základní školy lze zřídit, pokud se ke vzdělávání v jazyce národnostní menšiny přihlásí nejméně 10 žáků s příslušností k národnostní menšině; mateřskou školu nebo základní školu s jazykem národnostní menšiny lze zřídit za předpokladu, že všechny třídy budou v průměru naplněny nejméně 12 dětmi nebo žáky s příslušností k národnostní menšině v jedné třídě.
- (3) Třidu příslušného ročníku střední školy lze zřídit, pokud se ke vzdělávání v jazyce národnostní menšiny přihlásí nejméně 12 žáků s příslušností k národnostní menšině; střední školu s jazykem národnostní menšiny lze zřídit za předpokladu, že všechny třídy budou v průměru naplněny nejméně 15 žáky s příslušností k národnostní menšině.
- (4) Při organizaci vzdělávání v jazyce národnostní menšiny přihlížejí obce, kraje, popřípadě ministerstvo k dostupnosti tohoto vzdělávání. Vzdělávání v jazyce národnostní menšiny může zajistit i svazek obcí, popřípadě se na způsobu zajištění, včetně financování, mohou dohodnout obce mezi sebou, popřípadě obec s krajem.
- (5) Nejsou-li splněny podmínky uvedené v odstavcích 2 a 3, může ředitel školy se souhlasem zřizovatele stanovit ve školním vzdělávacím programu předměty nebo jejich části, v nichž se vzdělávání uskutečňuje dvojjazyčně, a to jak v českém jazyce, tak v jazyce národnostní menšiny.
- (6) Ve školách se vzděláváním v jazyce národnostní menšiny se vydávají vysvědčení, výuční listy, diplomy o absolutoriu dvojjazyčně, a to v jazyce českém a v jazyce národnostní menšiny.

1.4 Vietnamské etnikum v České republice

V roce 1956 k nám přijela skupina asi sta dětí-sirotků z Vietnamu, aby získaly vzdělání a následně i odbornou přípravu. Bylo to v rámci mezinárodní pomoci Vietnamu. Později následoval příjezd žáků odborných průmyslových škol a studentů vysokých škol na základě Dohody o kulturní spolupráci mezi Vietnamem a Československem z roku 1957. Krátce na to

přijeli i první vietnamští praktikanti a studenti postgraduálního studia. Ročně pak přijíždělo dvacet až padesát Vietnamců. V roce 1980 bylo v Československu již asi třicet tisíc vietnamských občanů, z nichž přibližně dvě třetiny pracovaly v dělnických profesích. Po roce 1989 Česká republika vypověděla smlouvy o spolupráci s Vietnamem a vzdělávání Vietnamců v Česku tím skončilo.

V posledním desetiletí minulého století začali přijíždět do ČR Vietnamci za obchodní činností bez ohledu na jejich předchozí vzdělání a praxi. Jejich plánovaný pobyt u nás zůstal jako dříve obvykle přibližně na pět let, ale přivázejí s sebou i své děti, celé rodiny a příbuzné.

1.4.1 Sociokulturní specifika

Vietnamci mají silné vlastenecké cítění, jsou hrdi na svou statečnost a své dějiny. Národ je typický svým lidovým charakterem. Z dřívějších dob zůstává silnou životní hodnotou rodina. Pokládají za svou povinnost prokazovat úctu rodičům, učitelům a starším sourozencům.

Pro Vietnamce je velmi důležitá neverbální komunikace, která při neznalosti jazyka přebírá rozhodující význam. Protože se **mimoslovní vietnamská komunikace od naší výrazně liší**, může být příčinou častých nedorozumění. Například podání jen jedné ruky nebo podání předmětu jen jednou rukou může Vietnamec vnímat jako neuctivé. Přímý pohled do očí je ve Vietnamu nezdvořilý, spíše je považován za domýšlivost. Je-li noha přehozena přes nohu, nesmí špička přehozené nohy ukazovat na partnera sedícího naproti – znamenalo by to nadřazenost. Podobně ruce zkřížené na prsou mají velký význam – vyjadřují rozčilení nad obsahem dialogu. Dlouhý nehet znamená, že jeho majitel je intelektuál a nemusí fyzicky pracovat.

Hlazení po vlasech a jiné dotýkání se hlavy je výrazem velké neucty i vůči dětem a je společensky nepřipustné. Objímání se mezi přáteli a známými je sice běžné, ale líbání mileneckých dvojic na veřejnosti je ve Vietnamu naprosto nepřijatelné. Také přímé veřejné vytknutí někomu jeho nedostatků není považováno za upřímné, ale za neslušné jednání.

U nás běžné smrkání do kapesníku na veřejnosti je vnímáno jako neslušné a směšné. Naopak mlaskání a říhání u jídla je pochvalou hostiteli a výrazem spokojenosti. Hádky a hlasité diskuse jsou pro Vietnamce nepřijemné a nezvyklé.

Úsměv Vietnamců je třeba vnímat jinak než úsměvy Evropanů. Úsměv má v Asii (a tedy i ve Vietnamu) kromě pro nás obvyklého významu – humoru, veselosti i další významy. Může vyjadřovat např. i pocit nepřijemnosti, velké nesnáze, ale také omluvu pokud Vietnamec nerozumí. Podobně jako pro nás jsou všichni Asiaté stejní, stejně tak nás Asiaté nerozeznávají. Jsme pro ně velcí, bílí a chlupatí.

1.4.2 Soužití na území ČR

Vietnamská komunita se vyznačuje svou uzavřeností, která má několik příčin. Především je to velká odlišnost obou kultur, české a vietnamské. Je to pro ně velký kulturní šok, který se může zmírnit jen osobním stykem obou etnik. Dříve bývali Vietnamci odvezeni z letiště rovnou do svých hromadných ubytoven a měli stanoven vlastní program. Dnes Vietnamce odvážejí také rovnou z letiště jejich příbuzní a známí do jejich domovů. Jazyková bariéra znásobená nedostatečnou jazykovou přípravou (organizačně prakticky nezajištěnou) ještě více ztěžuje jejich seznamování s Čechy. Vzájemná odloučenost života Vietnamců a Čechů vyvolala již řadu pověr a předsudků. Češi měli obavy, zda Vietnamci před příjezdem k nám jsou zdravotně prověřováni a zda nepřenášejí různé choroby. Provázanost a uzavřenost vietnamské komunity byla způsobena také skutečností, že šlo o rodiny s příbuznými a známými, kteří udržovali úzké kontakty většinou jen mezi sebou a jezdili se navštěvovat často i přes celou republiku. Též „institut zástupce“, který působí u Vietnamců i nyní, přispěl k uzavřenosti jejich komunity.

Dříve oficiálně s Vietnamci k nám přijížděli i organizátoři, tzv. tlumočníci, kteří jim zařizovali všechny záležitosti s úřady i se zaměstnavateli. Proto ani běžná jednání neprobíhala přímo mezi Čechy a Vietnamci, nýbrž zprostředkovaně přes vietnamské zástupce. Celkové klima bylo silně ovlivňováno i politickou situací. Vietnamská ambasáda velmi dbala na to, jak se zde Vietnamci chovají. Koncem minulého století vznikaly u nás vietnamské tržnice a velkoobchody, ve kterých jsou vztahy ovlivněny asijskými zvyklostmi.

Vietnamci si odedávna vážily učitelů a vzdělání. Nebývá výjimkou, že vietnamská rodina věnuje všechny své prostředky na to, aby aspoň jedno jejich dítě mohlo studovat. Došlo např. k nedorozumění při onemocnění učitelky, když jí její vietnamští žáci přišli domů navštívit a manžel paní učitelky je vyhodil s tím, že ji nemají obtěžovat.

U Vietnamců v Česku dosud přetrvává velká nedůvěra k úřadům, oficiálním institucím a zpočátku nedůvěřovali i cizím lékařům. Doposud nebyly vzájemné vztahy Vietnamců a Čechů silněji rozvíjeny z žádné strany. Dá se říci, že obě tyto národnosti, majoritní i menšinová, žijí již padesát let spíše jen vedle sebe a přitom vietnamská kultura příslušníků tohoto osmdesátimiliónového národa by byla nepochybně přínosem i pro naši kulturu.

→ 2. Romská komunita v České republice

Romové žijí na našem území po mnoho generací. I když většinou mluví česky, jsou jiní. Příkladají stejným slovům často poněkud odlišný význam, jejich jednání se řídí jiným žebříčkem hodnot. Nedorozumění, ke kterým v této souvislosti dochází, jsou pro ně i pro příslušníky většinové populace často nepochopitelná. Odtud není daleko ke vzájemnému napadání a osočování. Příslušníci většinové populace pak považují za správné se od této menšiny distancovat, schvalují její segregaci, a dopouštějí se tak přímé či nepřímé diskriminace. Menšina potom v rámci svých možností toto chování oplácí nebo si hledá místo k životu za hranicemi země.

Na počátku etnických konfliktů je nedorozumění. Ke vzájemnému porozumění je cesta svízelná. Tak i každý Rom má svou kulturu, svůj žebříček hodnot. Chceme-li mu porozumět, měli bychom se s jeho sociálními a kulturními kořeny seznámit a snažit se způsob jeho jednání pochopit.

2.1 Z historie

Předkové dnešních Romů žili na indickém subkontinentu, kde po mnoho století provozovali svá kočovná řemesla (kovářství, kotlářství, košíkářství, řeznictví, zvěrolékařství, hudbu). Z Indie odešli v desátém století a od třináctého století jsou na evropském kontinentu. Na Balkáně a v Uhrách (včetně Slovenska) se usazovali již v patnáctém století. Předkové Romů, kteří dnes žijí v ČR, byli usazeni koncem sedmnáctého století v různých částech Evropy.

Historie Romů po jejich odchodu z Indie byla velice pohnutá. Putování do Evropy trvalo staletí, což lze doložit slovními výpůjčkami z jazyků zemí, ve kterých Romové pobývali.

Zpočátku byli Romové v Evropě vítáni a přijímáni na šlechtických i panovnických dvorech. Přinášeli zajímavé informace o vzdálených zemích, krásnou hudbu a nové technologie především ve zpracování kovů. Byli rovněž vyhlášenými zvěrolékaři a léčiteli, ženy uměly předpovídat budoucnost.

Brzy však začala Romy pronásledovat církev, která je vinila z nevěrectví a čarodějnictví. Světská moc jim podsouvala loupežnictví a nekalou konkurenci řemeslnickým cechům. Pronásledování a útlak se táhne celými dějinami pobytu Romů na evropském kontinentu.

V osmnáctém století byla ve většině západních zemí politika vyhánění vystřídána politikou násilné asimilace.

Vyvrcholením pronásledování byla vyhlazovací politika Třetí říše. **V době druhé světové války** velká část Romů skončila v koncentračních táborech. Také většina českých a moravských Romů zahynula ve vyhlazovacích táborech.

Ani po roce 1945 se však osud Romů podstatně nezměnil. Na východě i na západě se stali objektem nedobrovolné asimilační politiky a manipulace. Teprve v devadesátých letech dochází ke změnám, které přinášejí i Romům základní politická práva; jsou uznáváni jako národnostní menšina, mluví se o neteritoriálním národu. Romové se stávají subjektem vlastních dějin.

2.2 Romové v České republice

Konec druhé světové války je historickým mezníkem v postavení Romů v naší společnosti. Z koncentračních táborů se vrátilo pouze několik desítek rodin (cca 500 osob). V prvních poválečných letech byl pohyb migrujících Romů nekontrolovatelný. Olašští Romové se většinou vrátili ke kočovnému způsobu života. Mnoho Romů ze Slovenska, ale i z jiných států (Rumunsko, Maďarsko, Polsko) se po válce přesunulo do průmyslových center a pohraničních oblastí Čech a Moravy. Hlavními důvody migrace bylo hledání práce a lepších podmínek k bydlení.

Druhá vlna přistěhovalců přišla v padesátých a šedesátých letech při organizovaných nábořech na stavby a do těžkého průmyslu. Nábor se prováděl v osadách po celém Slovensku, náboráři měli zájem jen o mladé, zdravé a silné muže. Předpokládalo se, že si tito Romové v Čechách vydělají a vrátí se na Slovensko.

Významnou změnu v životě Romů znamenal r. 1958, kdy byl schválen zákon č. 74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočovných a polokočovných osob. Od tohoto období začíná **koncepce sociální asimilace Romů**. Jejím cílem bylo splynutí Romů s majoritní společností. Zákon znamenal násilné usazení olašských Romů. Na Slovensku byl nedostatek pracovních příležitostí, bydlení většiny romských rodin mělo velice nízkou úroveň. V osadách byly nevyhovující životní podmínky. Romové z východních oblastí Slovenska se proto stěhovali do Čech k příbuzným.

Po r. 1960 byly vydány směrnice o likvidaci romských osad na Slovensku, přednostně v oblastech cestovního ruchu. Byl zřízen Vládní výbor, který měl sledovat komplexní řešení otázek romského obyvatelstva, tj. realizovat řízený rozptyl části romského obyvatelstva do českých krajů. Celostátní harmonogram stanovil na léta 1966 – 68 přesun 1 100 romských rodin

ze Slovenska do Čech a na Moravu. Bylo přesunuto pouze 494 rodin. Přesunu bránily tradiční rodové vztahy v romské komunitě a sociální distance většinového obyvatelstva vůči Romům. Ukázalo se, že koncepce „řízeného rozptylu“ je nereálná.

Od r. 1969 lze zaznamenat konkrétní zapojení Romů do řešení jejich vlastních problémů. Významné bylo vydání směrnice zdůrazňující nutnost zřizovat třídy pro adaptaci romských dětí při mateřských školách a zřizovat speciální třídy pro děti, které mají problémy s prospěchem. Ve třídách základních škol, v nichž bylo více než 5 romských žáků, byl stanoven nejvyšší počet žáků na 25. V r. 1972 byl vydán MŠMT metodický návod k výchově a vzdělávání romských dětí. Mateřské školy měly povinnost přijímat romské děti, i když jejich matky nebyly zaměstnány. Doporučovalo se zřizovat speciální třídy na základních školách pro prospěchově opožděné romské děti. Důraz byl kladen na vyučovací jazyk, na motivaci - pro děti i jejich rodiče - navštěvovat školu.

V r. 1970 bylo uloženo národním výborům všech stupňů realizovat speciální sociální péči o sociálně slabé romské obyvatelstvo. Tato péče se v r. 1976 stala součástí zákona o sociálním zabezpečení. V obcích začaly pracovat „komise pro řešení cikánské otázky“ a sociální kurátoři pro práci s romským obyvatelstvem. Avšak zpravidla se problémy řešily bez aktivní účasti Romů, bez dostatečných znalostí o jejich specifických sociokulturních odlišnostech.

V průběhu dalších let se stát snažil Romy asimilovat a integrovat. Předpoklad, že materiálním dostatkem se změní i jejich psychika a hodnotová orientace se ukázal jako nesprávný a vztahy mezi příslušníky majoritní společnosti a Romy se nezlepšily. Vynaloženému úsilí a finančním prostředkům neodpovídaly dosažené výsledky.

Přistěhovalci druhé vlny se zpravidla nevrátili na Slovensko, naopak zde založili rodinu. Vzhledem k tomu, že se v jednom místě ocitli Romové z mnoha osad, s různou kulturou a většinou jen mladí lidé, dnes zpravidla vlastní tradice znají jen nedokonale, často zapoměli romský jazyk. Většinou se snažili o asimilaci, ale nedokázali to natolik, aby je většinová společnost přijímala za vlastní. Tito Romové mají ve společnosti mnoho problémů a v některých případech není v jejich silách tyto problémy řešit.

Romové, kteří se stěhovali pod silným nátlakem likvidace romských osad, se z šoku z přesídlení dosud nevzpamatovali. Často byli záměrně rozptylováni z jedné osady do co nejvíce míst. I když se následně snažili, sestěhování se jim už nepodařilo, a proto z velké části ztratili své tradice i jazyk. Právě tyto Romové mají v České republice nejvíce problémů a českou společnost vnímají jako nepřátelskou.

Od roku 1990 mnozí Romové z ČR odcházejí do západních zemí, kde se pokoušejí získat azyl. Do ČR jednotlivě, ale i ve skupinách přicházejí Romové ze Slovenska¹, z Rumunska, ze zemí bývalého Sovětského svazu a bývalé Jugoslávie, kteří se snaží přes Českou republiku dostat dál na západ nebo se pokoušejí získat azyl zde.

2.3 Základní hodnoty v životě romské komunity

Všechno, co vede k zachování, zmnožení a pokračování života, má pro Romy vysokou hodnotu, vše co život ohrožuje nebo omezuje je vnímáno negativně.

Romové uctívají své starší a předky, svou sebedůvěru odvozují více od své rodiny než od své profese, vzdělání, postavení v majoritní společnosti či od majetku. Pokračováním rodu jsou děti. Láska k dětem je pro Romy příznačná. Zvláště malé děti jsou až nekriticky hýčkány.

K zachování života, k možnosti uctívat staré i k projevování lásky k dětem jsou potřebné peníze. Proto i peníze stojí vysoko v hodnotovém žebříčku Romů. Život Romů v Evropě byl dlouhodobě nezajištěn. Budoucnost má zvláště u starších Romů dosud malou hodnotu. Důležitější je přítomnost a minulost, která je jistá. Proto velká část Romů necení školské vzdělání, které přináší plody až po mnoha letech.

Lhavost Romů ovlivňuje jejich snížená schopnost rozlišovat realitu, fantazii, vzpomínky a sny. Hranice mezi snem a skutečností zde není vedena tak ostře a snům a fantasiím je přikládán obdobný význam jako skutečným životním událostem. Romové jsou navíc vybaveni empatií. Snad i proto nám dokáží říkat to, co chceme slyšet, a nezabývají se až tolik tím, je-li to pravda. Říkat nepřijemné věci člověku se považuje mezi Romy za projev neúcty.

2.4 Tradice

Nositelem tradic je romská rodina. Typický je velký počet dětí, ale i skutečnost, že tradiční je společné soužití široké vícegenerační rodiny. Romské dítě tak vyrůstá mezi větším počtem sourozenců, bratranců a sestřenic. Domácnost je zpravidla tvořena rodiči a prarodiči, ale i strýci a tetami a jejich dětmi. Všechny tyto příbuzné dítě vnímá jako blízké příbuzné, a tím i jeho svět má jiné specifické rozměry.

¹ Romové ze Slovenska přicházejí do ČR i za prací, ve velkém počtu zde pracují na stavbách.

K romským tradicím patří vzájemná úcta, zdvořilost a pohostinnost. I když Romové dodržovali kastovní odstup od jedinců z jiných rodů, zdvořilost, uctivost a pohostinnost se vztahovala i na ně i na příslušníky jiných národů.

Celá řada tradic se týkala jídla. Některé potraviny byly považovány za nečisté (např. maso některých zvířat), všechny potraviny se stávaly nečistými, pokud byly znovu přihřívány, upadly na zem nebo do nich spadl vlas. Každá rodina měla svou technologii přípravy pokrmů a přísně dbala na její dodržování.

Tradiční romské kroje se postupně přiblížily oblékání ostatního obyvatelstva. Přesto zde zůstalo několik prvků, které dodnes odlišují tradiční Romy. Ženy střední generace dosud upřednostňují pestřejší oblečení a muži tmavší obleky, mládež se však obléká podle současné módy. Tradiční byl rovněž zákaz odhalování těla, ani v domácnosti se členové rodiny před sebou nesvlékali, nechodili doma ve spodním prádle.² Cudnost v mnoha rodinách dosud patří k tradičním hodnotám. Dodržování tradic jednotlivými členy rodin, včetně malých dětí sledovala celá rodina, okamžitě trestala prohřešky pohrdáním a odměňovala správné chování projevy úcty.

Výchova v romské rodině je proti evropské rodině odlišná. V evropských rodinách je kladen velký důraz na výchovu k samostatnosti, dítě si osvojuje zprvu vnější normy, čímž si buduje základy své osobnosti. Romské dítě tuto dovednost tolik nepotřebuje. Svůj život stráví mezi spoustou příbuzných a tak se nikdy nebude muset rozhodovat samo za sebe. Místo individuality se v romské rodině pěstuje úcta ke starším, místo schopnosti prosadit se, se pěstuje pocit solidarity a schopnost podřízovat se skupině. V rodině existuje hierarchie starších a mladších, mužů a žen, ale každý člen velké rodiny se může ke každé věci vyjadřovat a jeho slovo může být vzato za kolektivní rozhodnutí.

Romové nemají vlastní tradiční svátky, slaví obvyklé křesťanské svátky s ostatními obyvateli. Nově zaváděný mezinárodní den Romů (8. dubna) zatím nemá tradici. Odlišné zvyky a dodržování tradic se v nejmladší generaci postupně ztrácí. Mladí Romové jsou často více ovlivněni školou a především televizí. V současné době se někteří romští intelektuálové v rámci národního obrození snaží o obnovení tradic, tradičních hodnot romské kultury a znovuzavedení některých zvyků. Zda bude jejich snaha úspěšná, ukáže čas.

² Romská žena se nemohla svléknout ani v místnosti, kde visel svatý obrázek.

2.5 Současné problémy soužití s českou majoritní společností

Romská menšina má v soužití s Čechy mnoho problémů. Z české strany je jí vytýkána hluchost, špatné sousedské vztahy, nevzdělanost, nízká kvalifikace, špatná pracovní morálka, lenost, nečestné jednání, agresivita, kriminalita, prostituce. Romové vytýkají Čechům citový chlad, vypočítavost, nadřazené chování, xenofóbií a rasismus. V obou skupinách převládají jedinci, kteří mají tendenci zobecňovat negativní vlastnosti jednotlivců druhé skupiny a přisuzovat je celé skupině. Chování obou skupin do značné míry determinují předsudky z dávné i nedávné minulosti.

Mezi oběma skupinami leží rovněž nevyřešené křivdy z minulosti. Jde především o neuznání podílu viny české protektorátní správy v době druhé světové války na vyvraždění českých a moravských Romů³ a likvidace cikánských osad na Slovensku.

Přes staletou přítomnost Romů v České republice, přes jejich nesporný přínos jak v oblasti kultury, tak v oblasti materiální (výstavba silnic, železnic, telekomunikačních sítí), vnímá dosud velká část české společnosti Romy jako přistěhovalce, kteří parazitují na sociálních výhodách státu. Romové následně vnímají českou společnost jako nepřátelskou a odmítají i její pozitivní hodnoty.

Svoboda slova jakkoliv společensky velice užitečná umožnila propagovat i xenofobní a rasistické názory. Tržní hospodářství vytlačilo z trhu práce pracovníky s nízkou kvalifikací, mezi nimi i většinu Romů. Trh s byty přispěl ke koncentraci romského obyvatelstva v okrajových částech měst. Dlouhodobá nezaměstnanost živitelů mnoha romských rodin a jejich závislost na dávkách sociální pomoci vede k utvrzování předsudků, že Romové jsou líní a zvyklí parazitickému způsobu života. Averzí k romské menšině vyvolávají i medializované odchody některých Romů do zahraničí.

Pozitivní vývoj naopak zaznamenáváme v postupné emancipaci romské menšiny, vytváření jejich vlastních občanských struktur a přejímání odpovědnosti za vlastní vývoj. Potěšitelný je i zájem učitelů pomoci romským dětem k dosažení lepšího postavení ve společnosti. Mnohá občanská sdružení věnují Romům, a především jejich dětem, značnou pozornost. V posledních letech vyšlo více knih s objektivními informacemi o Romech, vychází časopisy i knihy v romštině, televize i rozhlas zařazují do programu vysílání pro Romy.

³ Romové požadují alespoň symbolickou omluvu pietní úpravou míst bývalých táborů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu na Moravě.

→ 3. Současná koncepce romské integrace v České republice

Vláda ČR přistupuje v současné době k řešení romských záležitostí z perspektivy lidských práv, z perspektivy národnostní a z širší perspektivy sociokulturní. Tyto přístupy se vzájemně doplňují.

První z perspektiv vyplývá z nutnosti zajistit, aby všichni občané ČR, tedy i Romové, mohli v plné míře a bez jakékoli diskriminace **užívat všech individuálních práv** zaručených jim Ústavou, Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami o lidských právech, jimiž je Česká republika vázána, a také právem Evropské unie. Z hlediska lidských práv se romskou problematikou zabývá **Rada vlády ČR pro lidská práva** jako poradní orgán vlády, který sleduje vnitrostátní dodržování přijatých a ratifikovaných smluv o lidských právech.

Druhá **perspektiva, národnostní**, se opírá o specifická práva příslušníků národnostních menšin, jak jsou definována v Listině základních práv a svobod a v Rámcové úmluvě o ochraně národnostních menšin. Tato specifická práva jsou konkrétně upravena zákonem č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin. Česká republika uznává Romy jako národnostní menšinu, která má své zástupce v **Radě vlády pro národnostní menšiny**, poradním orgánem vlády pro záležitosti národnostních menšin, a může tak vyvíjet „úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury“. V tomto směru se na Romy vztahují stejná práva, jako na kteroukoli jinou národnostní menšinu žijící v ČR.⁴

Třetí **perspektiva, sociokulturní**, vychází z širšího pojetí „romské komunity“. O tuto perspektivu se opírá činnost třetího z poradních orgánů vlády, **Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity**.

Pojem „romská komunita“ se s pojmem „romská národnostní menšina“ překrývá jen částečně. Definičním znakem příslušníka romské národnostní menšiny je aktivní vůle být za příslušníka menšiny považován a společně s ostatními rozvíjet jazyk a kulturu. Pojem „příslušník romské komunity“ je naproti tomu definován spíše objektivně, tj. „příslušníkem romské komunity je de facto každý, koho majorita jako příslušníka této sociálně a etnicky definované skupiny identifikuje.“

Bez zajištění lepší sociálně ekonomické pozice příslušníků romské komunity a adekvátní rozložení těchto pozic ve společnosti majoritní není možné uvažovat o úspěšné integraci ani

⁴ Při podpoře úsilí romské menšiny o uchování a rozvoj vlastní kultury a jazyka je ale současně důležité citlivě a přiměřeně zohlednit skutečnost, že romská kultura se nemůže opírat, na rozdíl od národnostně menšinových kultur jiných, např. polské, německé či slovenské, o jinak přirozenou podporu institucí mateřských zemí.

v dalších sférách společenského života. Při naplňování tohoto cíle vláda klade důraz na co největší **podporu aktivace** samotných příslušníků romských komunit **oproti pasivnímu přijímání pomoci**.

Samo **pojetí integrace příslušníků romských komunit** usiluje o překonání sociálního vylučování a o zachování romské kulturní identity. Integrací je zde myšleno začlenění Romů do společnosti, které jim umožní, aby si zvolili, která kulturní specifika a odlišnosti si přejí zachovat. Listina základních práv a svobod zakazuje všechny způsoby nátlaku směřující k odnárodňování, ke ztrátě vlastní kultury a jazyka, a to včetně způsobů nepřímých. Integraci je proto nutno odlišit od asimilace, tedy odnárodnění a plného kulturního přizpůsobení Romů majoritní společnosti. Každý jednotlivec se sice může pro asimilaci rozhodnout, ale taková volba musí být svobodná; nikomu v ní nelze bránit, avšak nesmí k ní být ani nucen.

Koncepce romské integrace je plně slučitelná s procesem emancipace Romů jako národnostní menšiny, tj. nalézání a upevňování vlastní kulturní identity, který se mezi Romy již rozvíjí. Tento přístup vychází z přesvědčení, že čím více se budou Romové cítit Romy, tím budou svobodnějšími a odpovědnějšími občany.

Hlavním cílem Koncepce romské integrace je zlepšení postavení Romů ve všech sférách života společnosti a dosažení bezkonfliktního soužití příslušníků romských komunit s ostatními občany.

Priority Koncepce romské integrace jsou:

- odstranění vnějších překážek, které brání začlenění příslušníků romských komunit do společnosti, tedy především **odstranění všech forem diskriminace** jednotlivců i celých skupin vymezených rasou, barvou pleti, národností, jazykem, příslušností k národu či etnické skupině;
- pomoc při odstraňování vnitřních překážek, které brání začlenění příslušníků romských komunit do společnosti, tedy především **odstranění handicapu ve vzdělání a kvalifikaci**;
- **zlepšení sociální úrovně příslušníků romských komunit** je třeba v nejbližším období považovat za prioritu, která vyžaduje zvláště intenzivní pozornost, především snížení jejich nezaměstnanosti, zlepšení bytové situace a následně zdravotní situace, předcházení sociálnímu vyloučení v romských komunitách a odstraňování jeho důsledků;
- **zastavení vzniku a šíření vyloučených romských enkláv**, tzv. ghettoizace;
- zajištění **rozvoje romské kultury a romského jazyka**;

- **vytvoření tolerantního prostředí bez předsudků**, v němž příslušnost ke skupině vymezené rasou, barvou pleti, národností, jazykem či příslušností k národu není důvodem k odlišnému posuzování jednotlivce a zacházení s ním;
- **zajištění bezpečnosti příslušníků romských komunit.**

3.1 Institucionální a finanční zajištění romské integrace na centrální a lokální úrovni

Základním předpokladem úspěšné realizace Koncepce romské integrace do společnosti je spolupráce a angažovanost centrálních i místních úřadů a občanské společnosti. Vláda každoročně vynakládá nemalé finanční prostředky na integraci romských komunit⁶.

Zákonem č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), byla zřízena **funkce krajského romského koordinátora**; ve všech krajích byli koordinátoři v průběhu let 2002-2003 přijati do pracovního poměru. Úkolem krajského koordinátora je koordinační a metodická činnost, poradenství směrem ke krajskému úřadu, metodické vedení poradců, informační činnost a organizace seminářů.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností ve svém správním obvodu plní úkoly napomáhající výkonu práv příslušníků romské komunity a integraci příslušníků romské komunity do společnosti. V současné době však neexistuje dotační program státu, který by podporoval komplexní aktivity obcí v oblasti integrace romských komunit či komplexní aktivity obcí v oblasti sociálního začleňování.

3.2 Antidiskriminační opatření

Zkušenosti nevládních organizací dlouhodobě ukazují, že Romové se s diskriminací setkávají poměrně běžně zejména při hledání nového zaměstnání nebo bydlení, ale i v podnikatelských zařízeních poskytujících veřejnosti služby nebo zboží.

V posledních letech bylo z iniciativy nevládního sektoru okolo dvaceti případů diskriminace Romů zažalováno před soudy. Reakce veřejnosti na tyto případy ukazuje, jak málo se v posledních deseti letech změnil odmítavý postoj české společnosti vůči romské menšině.

⁶ Podle údajů poskytnutých Ministerstvem financí ČR jednotlivá ministerstva vynakládají na dotační programy zaměřené na integraci romských komunit přes 100 mil. Kč ročně. Tento údaj však nezahrnuje všechny finanční prostředky, které stát vynakládá na integraci romských komunit, ale pouze ty, které jsou vynakládány v rámci dotačních řízení.

Vláda proto bude i nadále financovat Kampaň proti rasismu, jejímž smyslem je prosazování myšlenek tolerance a porozumění jinakosti a rozmanitosti. Kampaň si klade za cíl podporu vzájemného poznávání a lepšího chápání různých kultur, které žijí ve společném státě. Nedílnou součástí působení na majoritu musí být vyvážené informace o romské komunitě a jejich příslušnicích, jež budou prezentovány v médiích, a podpora pozitivního obrazu romského etnika spolu se zdůrazněním kladného přínosu pro celou společnost.

3.3 Vyrovnávací postupy

Kromě trvalého úsilí o odstranění rasové diskriminace, je nutno rozvíjet i vyrovnávací postupy zaměřené na osoby, které jsou ve znevýhodněné situaci z různých sociálních a historicky podmíněných důvodů, přičemž toto vymezení není omezeno jen na příslušnost k romské komunitě.

Při vyrovnávacích postupech nejde vláda cestou kvót, které by určovaly počty Romů v určitých zaměstnáních nebo mezi přijatými uchazeči o studium, ale **cestou cílené asistence, která umožní těmto osobám překonat znevýhodnění** a vyrovnat se s požadavky na ně kladenými.⁶

3.4 Sociální vyloučení v romských komunitách

Sociální vyloučení je proces, jímž jsou někteří jedinci vytěšňováni na okraj společnosti a je jim zabráněno účastnit se na životě společnosti, a to v důsledku chudoby nebo nedostatku dovedností a příležitostí k celoživotnímu vzdělávání nebo v důsledku diskriminace. To je vzdaluje od práce, příjmů a možností vzdělání a také od společenských sítí a aktivit. Mají malý přístup k rozhodovacím orgánům, proto se často cítí bezmocní a neschopní kontrolovat rozhodnutí, která ovlivňují jejich každodenní život.

Jak ukazují nejaktuálnější rozsáhlejší výzkumy zaměřené na sociálně ekonomickou situaci příslušníků romské komunity, mezi standardní **factory determinující riziko sociálního vyloučení** patří zejména:

- rodiny s více dětmi,
- dlouhodobá nezaměstnanost, nejčastěji postihující oba rodiče včetně ekonomicky aktivních dětí,

⁶ Takováto opatření jsou důsledně označována jako vyrovnávací postupy, ne jako pozitivní diskriminace.

- závislost na sociálním systému a chudoba,
- zadluženost,
- nájemné, drahé a nekvalitní bydlení spolu s nechráněnými nájemními vztahy.

Přijetím **Národního akčního plánu sociálního začleňování na léta 2004 – 2006** si sociální politika klade za cíl zmírňování sociální exkluze. Zvláštní pozornost je věnována i romské komunitě, jako jedné ze specifických skupin ohrožených sociálním vyloučením.

Integrované poskytování služeb v oblasti sociálního vyloučení romských komunit je svou povahou činnost značně specifická, neboť musí brát v úvahu sociokulturní odlišnosti dané historickým vývojem od většinové společnosti.

3.5 Integrace na trhu práce

Uplatnění Romů na trhu práce je základním předpokladem jejich sociálního začlenění. Problém marginalizace na pracovním trhu velké části příslušníků romské komunity úzce souvisí s kumulací nedostatků a omezení v úrovni vzdělání, v odborné kvalifikaci, v horším zdravotním stavu a v motivaci pracovat jako zaměstnanci za peníze významně nepřevyšující obligatorní sociální dávky. Navíc je přístup k pracovním příležitostem výrazně ovlivňován diskriminací na základě etnické příslušnosti z důvodu zakořeněných předsudků v české společnosti. Romské ženy jsou pak dále vystaveny tradičním případům genderové diskriminace v přístupu k ekonomické aktivitě (při přijímání do zaměstnání, při odměňování, při následném pracovním postupu), a tím se jejich zhoršená situace dále prohlubuje.

Nezaměstnanost Romů v České republice je rozsáhlý a dominantní sociální problém. Specifická míra nezaměstnanosti příslušníků romské komunity se odhaduje na 45 až 50 procent. Charakteristickým rysem nezaměstnanosti Romů je její dlouhodobost. Do kategorie dlouhodobě nezaměstnaných patří asi 75 procent nezaměstnaných Romů. Poměrně velká část z nich je přitom nezaměstnaná několik roků. Po tuto dobu ztrácí zbytky pracovní kvalifikace, prohlubuje se jejich materiální a sociální deprivace a upevňuje kultura chudoby. Specifickým problémem a současně faktorem prohlubujícího se sociálního vyčlenění dlouhodobě nezaměstnaných Romů je výskyt lokalit s vysokou koncentrací této skupiny obyvatelstva.

Vysoký stupeň nezaměstnanosti romské populace je však také způsoben chybějící motivací, kdy práce za mzdu, která příliš nepřevyšuje poskytované obligatorní sociální dávky, není nikterak lákavá. Pokud nedojde ke změně poměru výše minimální mzdy a příjmů poskytova-

ných ze sociálního systému, jsou všechna ostatní opatření v konečné účinnosti sporná a jejich efektivita omezená. Problémem není výše minimální mzdy, ale nedostatečně motivačně nastavené podmínky sociálních příjmů, které nepodmiňují příjem sociálních příjmů aktivní činností nebo účastí na aktivizačním opatření.

Zvýšení zaměstnanosti Romů na otevřeném trhu práce lze v dlouhodobé perspektivě dosáhnout zvýšením úrovně jejich vzdělání, zejména zvýšením podílu Romů dosahujících úplného středoškolského a vysokoškolského vzdělání.

Je účelné podporovat rozvoj nezávislého drobného podnikání mezi Romy. Nezávislá ekonomická činnost Romů odpovídá kulturní tradici některých společenských vrstev této skupiny.⁷

Sociální pracovníci působící v romských komunitách mohou přispět k řešení problémů nezaměstnanosti a uplatnění na pracovním trhu několika způsoby. Jednak jsou jejich služby nezbytné při zvládání důsledků nezaměstnanosti, zejména dlouhodobé. Z hlediska zvýšení provázanosti a komplexnosti intervencí na trhu práce mohou sociální pracovníci napomáhat při zapojení nezaměstnaných na pracovním trhu formou poradenské pomoci, asistencí a podporou při vytváření rodinných, sociálních a vzdělávacích předpokladů uplatnění na pracovním trhu. Předpokladem k realizaci tohoto provázaného přístupu je finanční podpora státu pro rozvoj neziskových organizací zabezpečujících uvedené sociální služby.

Úřady práce nemají zatím dostatek poradenských specialistů, kteří by měli pravomoc a kapacitu koordinovat společný postup se spolupracujícími organizacemi. Práce s dlouhodobě nezaměstnanými lidmi žijícími obvykle v sociálně vyloučených lokalitách totiž vždy předpokládá řetězec provázaných aktivit, mezi nimiž sociální práce i poradenství orientované na trh práce vytvářejí předpoklady ke zvýšení efektů a účinků uplatněných opatření.

K těmto aktivitám patří: sociální práce v lokalitách uplatňující strategie zplnomocnění, navazující individuální poradenství v rámci veřejných služeb zaměstnanosti, příprava pro zaměstnání zahrnující cílené profesní poradenství, výcvik v sociálních dovednostech, pracovní výcvik a zkušenost. Zvláštní formou aktivity je pak vytváření jakýchsi „zásobníků práce“ obsahující programy podporovaného zaměstnávání romské pracovní síly s využitím subventionovaných pracovních míst a dalších výhod (daňových úlev) pro zaměstnavatele. Konečně poslední návaznou aktivitou je vedení pracovní kariéry a pracovní dohled.

⁷ Rozvoji podnikání však často stojí v cestě obtížná adaptace začínajících podnikatelů na legislativní a administrativní rámec podnikatelských aktivit v České republice.

3.6 Bydlení

Bydlení je ovlivňováno specificky, která vyplývají z romských zvyklostí – např. početnost rodin, větší rodinná soudržnost a respektování tradiční kultury vedoucích k ubytovávání dalších rodinných příslušníků v již přeplněných bytech, časté spoléhání se na vnější pomoc ze strany státu, obce apod.

Také neexistence celospolečenského konceptu a systému poskytování „sociálního bydlení“ dopadá velkou měrou právě na značnou část příslušníků romských komunit, neboť řada z nich patří k sociálně nejslabším skupinám obyvatel.

Většina Romů nemá vzhledem ke své sociální situaci přístup k vlastnickému bydlení a využívá proto bydlení nájemní. Jejich přístup i k této formě bydlení je však omezený; to je způsobeno jednak jejich sociální situací, kdy si nemohou dovolit hradit tržní nájemné, a jednak jejich diskriminací v přístupu k bydlení. Romové bývají diskriminováni při hledání bydlení, a to nejen ze strany soukromých pronajímatelů, ale i obcí, které nezřídka definují podmínky pro obsazování obecních bytů tak, že jsou z přístupu k obecním bytům vyloučeni ve velké míře právě příslušníci romských komunit (např. je podmínkou pro přijetí žádosti o obecní byt čistý trestní rejstřík osoby žadatele a v některých případech i všech budoucích zletilých uživatelů bytu, nejedná se o osobu dlouhodobě nezaměstnanou nebo o osobu, která žila v bytě s neplatičem).

Vytěšňováním Romů tak dochází k vytváření novodobých ghett a slumů, v nichž se koncentruje sociálně nejslabší vrstva obyvatelstva, což vede ke vzniku zdravotnických, hygienických a bezpečnostních rizik a k rozvoji sociálně-patologických jevů v těchto oblastech.

Ke zlepšení nebo odstranění problémů s bydlením je nezbytné směřovat k zastavení negativních trendů vedoucích u mnoha příslušníků romských komunit k jejich sociálnímu vyloučení nebo k dalšímu prohlubování vyloučení. Tento cíl lze dosáhnout intenzivnějším využíváním terénní sociální práce s rodinou, v rámci níž je analyzována sociální situace rodiny. Terénní sociální práce vhodnými prostředky a s využitím metod sociální práce směřuje k odstranění nežádoucích faktorů - různých sociálních problémů, např. neplacení nájemného, narušování občanského soužití atd. Je rovněž nezbytné využívat dostupné nástroje umožňující předcházení vzniku nebo eliminaci již existujících dluhů na nájemném a službách spojených s bydlením.

V této souvislosti je nutností přijetí nových zákonů o sociálních službách a hmotné nouzi, které by mohly poskytnout obcím kromě jiného také účinné nástroje pro prevenci ztráty bydlení.

3.7 Sociální péče

V rámci sociálního systému jsou vytvářeny nástroje k aktivnímu vyhledávání jednotlivců a rodin ohrožených sociálním vyloučením. V prostředí romských komunit, kde dochází k extrémním formám sociálního vyloučení, je kromě oblasti trhu práce a bydlení relevantní zejména **systém státní sociální podpory a sociální péče**.

Výkon **sociální práce** je nezbytnou doprovodnou činností systému poskytování sociálních dávek. Plní účel aktivizace klientů a zároveň účel kontroly jednak nezaujatosti vyplácení těchto dávek ze strany dávkových specialistů i jejich následného využívání klienty. Objektivní posouzení sociální situace domácnosti v současné době klade vysoké nároky na sociální práci v terénu, profesionalitu a nezaujatost sociálního pracovníka.

Mnozí z příslušníků romské komunity žijí koncentrovaně a segregovaně v určitých lokalitách, kde se soustřeďuje větší množství problémů. V důsledku sociální izolace od většinové společnosti a koncentrace jedinců a rodin s nejnižším sociálním zařazením (nevzdělaných, dlouhodobě nezaměstnaných a nejchudších) zde vzniká sociálně homogenní komunita a vytváří se svébytný společenský systém s alternativními životními strategiemi. Tyto strategie se projevují v různých formách až po sociálně-patologické chování.⁸

Ke specifickým **nástrojům sociální pomoci**, které mohou situaci takového sociálního vyloučení řešit, například patří:

- **terénní sociální práce, komunitní práce, poradenství;**
- **propojení jednotlivých forem sociálních dávek** a jejich poskytování s různými životními situacemi klientů tak, aby plnily zamýšlený účel – **zajišťovaly důstojné přežití** (úhradu nákladů spojených s výživou a věcmi každodenní spotřeby, základního vybavení domácnosti), **jistotu bydlení** (úhrada nájmu a služeb spojených s bydlením, případně splátkových kalendářů, pokud vznikly vysoké nedoplatky na službách a energiích) a zároveň **nedemotivovaly při hledání pracovního uplatnění**.

Systém poskytování sociálních dávek hraje významnou roli v zajištění nezbytných životních potřeb jednotlivců (rodin), nejsou však u řady z nich nezastupitelným a dostatečným řešením. V procesu zmírňování sociálního vyloučení nabývá na významu terénní sociální práce jako součást systému sociální pomoci. Tento prvek sociální pomoci je v současnosti v prostředí sociálně

⁸ Ztráta sociálních dovedností vede k vytváření svébytného výměnného obchodu (zastavování věcí, lichva), šedé ekonomiky, černého trhu, kriminality apod.

vyločených lokalit oslaben, zejména z důvodu limitních kapacit pracovníků. Přechodnou, ale velmi důležitou úlohu v současné době sehrává vládní program **Terénní sociální práce ve vyloučených romských komunitách**. Tento program je považován za celostátní program vyrovnávacích postupů v oblasti sociální péče. Je veden snahou o změnu sociální politiky spočívající v přenesení důrazu z poskytování sociálních dávek k sociální pomoci s důrazem na práci s klienty přímo v sociálně vyloučených romských komunitách. Cílem práce terénního sociálního pracovníka je analyzovat sociální situaci rodin v těchto lokalitách a vhodnými prostředky s využitím metod sociální práce přispět k odstranění nežádoucích faktorů bránících jejich integraci do společnosti.

3.8 Zdravotní péče

V oblasti zdravotní politiky patří úsilí o redukci sociálních rozdílů ve zdraví k prioritám a nacházíme je mezi prvními cíli programu WHO **Zdraví pro 21. století**. Mezi základní bariéry při zlepšování zdravotního stavu romské populace patří provázanost sociálních problémů s problémy zdravotními a rizikový životní způsob. Jednou z možností, jak napomoci řešení těchto problémů, je navržená **činnost zdravotně sociálního pomocníka**, který bude v úzké spolupráci s terénními sociálními pracovníky působit na příslušníky romské komunity v oblasti prevence nemocí, zejména v podpoře zdravého stylu života a životosprávy. Tato funkce byla pilotně ověřována v Ostravě od roku 2003, kde se osvědčila.

3.9 Bezpečnostní aspekty romské integrace

V důsledku zvýšeného výskytu kriminogenních faktorů se sociálně vyloučené romské komunity potýkají s různými projevy kriminality:

- kriminalita zasahující romskou komunitu **z vnějšku**, zejména rasově motivovaná trestná činnost. Riziko kriminality s extremistickým podtextem se vztahuje na všechny Romy bez ohledu na jejich sociální postavení.
- kriminalita a další rizikové jevy působící **uvnitř** sociálně vyloučených romských komunit, lichva, kuplířství, prostituce, distribuce a užívání drog atd. Řada těchto jevů je celospolečenským problémem. Některé z nich, např. lichva, jsou však specifickým problémem sociálně vyloučených komunit a právě vinou sociální segregace zůstávají často neřešeny.
- kriminalita jednotlivců vycházející **zevnitř** těchto komunit, která je často důsledkem výskytu výše uvedených sociálně patologických jevů v komunitách.

Na zajištění bezpečnosti Romů se podílí Ministerstvo vnitra a Policie ČR. Policie ČR klade důraz na důsledné odhalování a postihování projevů xenofobie, rasismu a extremismu.⁹

Postup Policie ČR proti kolektivním vystoupením přívrženců pravicově extremistického hnutí skinheads se v poslední době zlepšil. Pro efektivnější řešení rizikových jevů uvnitř romských komunit podporuje vláda ČR systémový přístup Policie ČR a aktivity zaměřené na prevenci kriminality a eliminaci sociálně patologických jevů na místní úrovni.¹⁰

Určitým posunem v přístupu Policie ČR vůči menšinám je ustavení styčných důstojníků pro **menšiny**, kteří působí od února roku 2005 při všech krajských policejních správách. Úkolem těchto styčných důstojníků je především poskytování pomoci příslušníkům menšin při řešení konkrétních problémů spojených s životem minority, spadajících do zákonné působnosti Policie ČR a spolupráce se zástupci samosprávy, státní správy a nevládních organizací. Nesou také zodpovědnost za realizaci Plánu činnosti příslušné krajské správy Policie ČR ve vztahu k menšinám, na jehož formulaci se zásadním způsobem podílejí.

Ve vztahu k Romům podporuje Ministerstvo vnitra a Policie ČR zejména programy prevence kriminality na místní úrovni, program Partnerství, zavádění mechanismu asistenta Policie ČR a další projekty sledující výše zmíněné cíle.

Součástí preventivních opatření v souvislosti s násilím na romských ženách ve formě rozšířeného násilí v rodině a obchodování se ženami, je rozvoj programů na potírání domácího násilí v romských komunitách a dostupnost informací pro oběti domácího násilí a obchodování se ženami v romských komunitách.

Základním předpokladem pro úspěšnou implementaci preventivních opatření ve vztahu k národnostním a etnickým menšinám je důsledné potírání všech forem diskriminace v policejní práci. Pozitivním krokem je spolupráce Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity s Ministerstvem vnitra při vytváření funkce asistentů policie z romské minority, kteří by měli posílit vzájemnou důvěru mezi Policí ČR a romskou komunitou¹¹. Funkce asistenta policie bude využívána jako doplněk mechanismu styčných důstojníků pro problematiku menšin.

⁹ Činnost příslušníků Policie ČR na úseku boje proti extremistické kriminalitě je upravena Závazným pokynem policejního prezidenta č. 100/2002.

¹⁰ Východiskem jsou základní koncepční a programové vládní dokumenty *Strategie prevence kriminality na léta 2004 – 2007 a Národní strategie pro práci Policie ČR ve vztahu k národnostním a etnickým menšinám*.

¹¹ V roce 2003 se uskutečnil pilotní projekt boje proti lichvě v romské komunitě v Ostravě. Dvě romské policejní asistentky zaměstnané v o. s. Vzájemně soužití se významně podílely na práci policie v boji proti lichvě a pomáhaly obětem lichvy v romské komunitě. V roce 2004 byl odstartován druhý projekt tohoto druhu v Chebu.

3.10 Podpora rozvoje romského jazyka a kultury

Romskému jazyku a romské kultuře musí být věnována odpovídající odborná pozornost. Pod vlivem postupující jazykové a kulturní asimilace zejména mladé generaci Romů hrozí reálné nebezpečí ztráty kulturních tradic, lidové slovesnosti i jazyka samotného. Pro udržení a aktivní rozvoj romské kultury a jazyka jsou vypisovány granty na projekty sběru lidové slovesnosti. Trvá zájem o pořádání regionálních a celostátních akcí na podporu a propagaci romského jazyka a kultury, ať již hudebních, literárních či divadelních.

→ 4. Multikulturní výchova v české škole

Interkulturní (multikulturní) vzdělávání považujeme za jeden z nástrojů k vytváření multikulturní společnosti, tj. společnosti založené na principu vzájemné rovnosti a rovnoprávnosti jedinců i skupin. Vycházíme z přesvědčení, že mnohé ze stereotypů, na základě kterých se chováme vůči minoritním skupinám, získáváme od dětství, a to i v rámci výchovného působení školy.

Výchova k multikulturnímu porozumění, jak ji vymezuje a umožňuje realizovat současná školská legislativa, by měla žákům zprostředkovávat nejen poznání vlastního kulturního zakotvení, ale vést je k porozumění odlišným kulturám, rozvíjet v nich smysl pro spravedlnost, solidaritu a toleranci.

Ve vztahu k romské populaci jsou zároveň v oblasti vzdělávání uplatňovány státem garantované určité **vyrovňovací postupy**, jejichž cílem je zásadně změnit dosavadní situaci, kdy značný počet romských dětí dosahuje jen nejnižšího stupně vzdělání.

4.1 Přípravný program

Již před vstupem do školy je pro romské děti nabízen přípravný program, který umožňuje překonávat sociokulturní handicap. Předškolního vzdělávání se bohužel zatím účastní poměrně nízký počet romských dětí. V důsledku toho pak mnohé děti nastupují školní docházku nepřipraveny, což má negativní vliv na jejich další úspěšnost. Ukazuje se, že romské děti by měly navštěvovat mateřskou školu již od tří let. Optimálním řešením je příprava na vstup do školy v mateřských školách v kolektivu složeném z dětí většinové populace i minority. Romská rodina je přesvědčována o užitečnosti tohoto opatření terénními sociálními pracovníky, romskými poradci nebo asistenty pedagoga.

Umístění romských dětí v mateřských školách nesmí bránit ani ekonomická situace rodiny. V zákoně č. 561/2004, Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) je v § 123 zavedeno v mateřské škole bezplatné vzdělávání v posledním roce před nástupem do základní školy. Jak bylo uvedeno, je žádoucí, aby **romské děti navštěvovaly mateřskou školu celé tři roky**. Na úhradu nákladů mateřské školy pro děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí je možno poskytnout fakultativní sociální dávku, jejíž vyplácení je podmíněno řádnou docházkou těchto dětí do mateřské školy.

Pokud se nepodaří začlenit romské dítě do MŠ na celé tři roky, je třeba využít osvědčenou formou přípravného programu - **přípravné třídy** pro děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí, které jsou zřizovány při základních a mateřských školách.

4.2 Cílená asistence

Formou cílené asistence je využívání **asistentů pedagoga** (dříve označovaných jako „romští pedagogičtí asistenti“ a „asistenti učitele - vychovatelé“), kteří pocházejí v převážné většině z romských komunit.

Funkci asistenta pedagoga je možno na školách ustavit, v návaznosti na změnu legislativy ve školství, s platností od 1. 1. 2005, a to pro žáky se sociálním znevýhodněním a pro žáky se zdravotním postižením. **O zřízení a financování pozice asistenta pedagoga rozhodují krajské úřady.**

Funkce asistenta pedagoga je upravena následujícími dokumenty:

zákon č. 561/2004 Sb., zákon č. 563/2004 Sb., vyhláška č. 73/2005 Sb., vyhláška č. 317/2005 Sb., Informace MŠMT k zabezpečení vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami s podporou asistence č. j. 14 453/2005-24.

Zákon č. 561/2004 Sb., v souvislosti se vzděláváním dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami (§ 16), **sociálním znevýhodněním** rozumí:

- rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy,
- nařízenou ústavní výchovu nebo uloženou ochrannou výchovu,
- postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu na území ČR podle zvláštního právního předpisu.

Ředitel mateřské školy, základní školy, základní školy speciální, střední školy a vyšší odborné školy může se souhlasem krajského úřadu ve třídě nebo studijní skupině, ve které se vzdělává dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami, zřídit funkci asistenta pedagoga.

Vyhláška č. 73/2005 Sb., vymezuje hlavní činnost asistenta pedagoga:

- pomoc žákům při přizpůsobení se školnímu prostředí,
- pomoc pedagogickým pracovníkům školy při výchovné a vzdělávací činnosti,
- pomoc při komunikaci se žáky,
- pomoc při spolupráci se zákonnými zástupci žáků a komunitou, ze které žák pochází.

Žádost o souhlas se zřízením funkce asistenta musí obsahovat:

- název a sídlo právnické osoby, která vykonává činnost školy,
- počet žáků a tříd celkem,
- počet žáků se speciálními vzdělávacími potřebami,
- dosažené vzdělání asistenta pedagoga,
- předkládanou výši platu nebo mzdy,
- zdůvodnění potřeby zřízení funkce asistenta pedagoga,
- cíle, kterých chce ředitel zřízením této funkce ve škole dosáhnout,
- konkrétní náplň práce asistenta pedagoga.

Vyhláška č. 317/2005 Sb., určuje požadavky na vzdělání asistenta pedagoga:

- Studium pro asistenta pedagoga získává jeho absolvent znalosti a dovednosti v oblasti pedagogických věd, které jsou součástí jeho odborné kvalifikace.¹²
- Studium se uskutečňuje v zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků v délce trvání nejméně 120 vyučovacích hodin.
- Studium se ukončuje závěrečnou zkouškou před komisí. Po jejím úspěšném složení získává absolvent osvědčení.

¹² Vzdělávání asistentů pedagoga se zaměřením na problematiku romské komunity poskytuje např.: Humanitas - Profes, o.p.s. (Kurz pedagogického minima).

Tito asistenti v současné době pracují v řadě škol a školských zařízení.¹³ V souladu s pokyny pedagoga pomáhají žákům s aklimatizací a usnadňují komunikaci pedagoga s žáky, jejich rodiči a případně celou romskou komunitou. Postupně se zvyšuje počet asistentů pedagoga, kteří dosáhli středoškolského a vyššího vzdělání nebo mají o dosažení vyššího vzdělání zájem.

4.3 Podpora vzdělávání romských dětí na základních a středních školách

Podpora ve vzdělávání romských žáků je systémově řešena v zákoně č. 561/2004 Sb., který již **neodděluje základní a zvláštní školy**, ale stanoví v rámci základního vzdělávání podmínky pro to, aby všem žákům bylo poskytováno vzdělání a podpora, odpovídající jejich specifickým vzdělávacím potřebám. Ve vyhlášce č. 73/2005 Sb.,¹⁴ jsou určeny základní školy pro žáky se specifickými poruchami učení, základní školy pro žáky se specifickými poruchami chování, základní školy praktické a základní školy speciální, ve kterých podle **individuálních vzdělávacích plánů**, umožňujících snížení počtu žáků ve třídě i navýšení finančních prostředků s využitím asistentů pedagoga, mohou být vzdělávány děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí.

Předpokladem úspěchu je úzká **spolupráce s rodiči romských dětí**. Učitelé by s nimi měli předem prodiskutovávat všechny záležitosti týkající se jejich dětí ve škole, vč. školního stravování, pobytu v družině či školním klubu, výletů, problémů plynoucích ze zdravotního stavu dítěte. Zároveň je třeba zdůrazňovat důležitost pravidelné školní docházky i domácí přípravy.

Úspěšnost romských žáků ve škole je do značné míry podmíněna jejich domácí přípravou a podporou ze strany rodičů. O tom, aby rodiče dětem pomáhali nebo alespoň nebránili v domácí přípravě, je třeba některé přesvědčovat. Nejvhodnější cestou je přímé zapojení rodičů do práce školy (účast na školních představeních, sportovních soutěžích, výstavkách apod.).

Romským dětem, ale i dospělým Romům, je třeba umožnit kultivaci romského jazyka v bezplatných jazykových kurzech, v nichž jsou současně seznamováni s romskou tradiční kulturou, literaturou i historií. K vyrovnávacím postupům v romském vzdělávání nepatří vytváření

¹³ K 31. prosinci 2004 jich bylo 126 s celkovým počtem žáků 1 779. V roce 2003 pracovalo ve školských zařízeních – především v přípravných a prvních třídách základních a zvláštních škol, celkem 332 vychovatelů - asistentů učitele, v následujícím roce nastoupilo do škol 52 dalších. Skutečná potřeba asistentů je ale vyšší.

¹⁴ Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných

odděleného romského školství. Romové ve své většině ani zřizování takového národnostního školství nepožadují.¹⁵

Sociálně znevýhodněným studentům, včetně romských, je třeba umožnit dosažení středoškolského, vyššího odborného a vysokoškolského vzdělání. Program podpory romských žáků středních a vyšších odborných škol má jednoznačně vyrovnávací charakter. Jeho cílem je prostřednictvím finanční podpory umožnit romským žákům středních škol absolvovat studium, kterého by se jinak ze sociálních důvodů museli vzdát. Program, jenž by měl plnit obdobnou funkci, se zavádí i v rámci vysokoškolského vzdělávání.

4.4 Výchova k toleranci jako cíl transformované školy

Pro vytvoření dobrých vztahů mezi romskými žáky a jejich spolužáky je třeba, aby všichni žáci byli vedeni k toleranci a multikulturní výchově. Multikulturní výchova by se proto měla stát součástí každodenního života celé školy, měla by prolínat do všech předmětů školních vzdělávacích programů i v těch školách, kde žádní romští žáci nebudou.

Základní vzdělávání vymezené Rámcovým vzdělávacím programem má žákům pomoci utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence a poskytnout spolehlivý základ všeobecného vzdělání orientovaného zejména na situace blízké životu a na praktické jednání. K základním cílům vzdělávání patří **vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi.**

Tomuto záměru odpovídá především zařazení průřezového tématu Multikulturní výchova, které umožňuje žákům seznamovat se s rozmaností různých kultur, s jejich tradicemi a hodnotami. Na pozadí této rozmanitosti si pak žáci mohou lépe uvědomovat i svoji vlastní kulturní identitu.

Multikulturní výchova zprostředkovává poznání vlastního kulturního zakotvení a porozumění odlišným kulturám. Rozvíjí smysl pro spravedlnost, solidaritu a toleranci, vede k chápání a respektování neustále se zvyšující sociokulturní rozmanitosti. U menšinového etnika rozvíjí jeho kulturní specifika a současně poznávání kultury celé společnosti. Majoritní většinu seznamuje se základními specifiky ostatních národností žijících ve společném státě. U obou skupin pak pomáhá nacházet styčné body pro vzájemné respektování, společné aktivity a spolupráci.

¹⁵ Je však nutno vzít v úvahu již existující školy s převahou žáků z odlišného sociokulturního prostředí, do nichž chodí převážně romské děti (např. v Chánově (Most), v Předlicích (Ústí nad Labem), v Ostravě-Přivoze, v Praze 3 apod.). Uvedené školy by měly poskytnout romským dětem plnohodnotné vzdělání a příspěk k jejich integraci do společnosti.

Multikulturní výchova se hluboce dotýká i mezilidských vztahů ve škole, vztahů mezi učiteli a žáky, mezi žáky navzájem, mezi školou a rodinou, mezi školou a místní komunitou. Škola jako prostředí, v němž se setkávají žáci z nejrůznějšího sociálního a kulturního zázemí, by měla zabezpečit takové klima, kde se budou všichni cítit rovnoprávně, kde budou v majoritní kultuře úspěšní i žáci minorit a žáci majority budou poznávat kulturu svých spolužáků – příslušníků minorit. Tím přispívá k vzájemnému poznávání obou skupin, ke vzájemné toleranci, k odstraňování nepřátelství a předsudků vůči „nepoznanému“.

Ve školním vzdělávacím programu by měla výchova k multikulturnímu porozumění prolínat všemi vzdělávacími oblastmi a pozitivně ovlivnit klima celé školy.

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma:

- poskytuje žákům základní znalosti o různých etnických a kulturních skupinách žijících v české a evropské společnosti,
- rozvíjí dovednost orientovat se v pluralitní společnosti a využívat interkulturních kontaktů k obohacení sebe i druhých,
- učí žáky komunikovat a žít ve skupině s příslušníky odlišných sociokulturních skupin, uplatňovat svá práva a respektovat práva druhých, chápat a tolerovat odlišné zájmy, názory i schopnosti druhých,
- učí přijmout druhého jako jedince se stejnými právy, uvědomovat si, že všechny etnické skupiny a všechny kultury jsou rovnocenné a žádná není nadřazena jiné,
- rozvíjí schopnost poznávat a tolerovat odlišnosti jiných národnostních, etnických, náboženských, sociálních skupin a spolupracovat s příslušníky odlišných sociokulturních skupin,
- rozvíjí dovednost rozpoznat projevy rasové nesnášenlivosti a napomáhá prevenci vzniku xenofobie,
- učí žáky uvědomovat si možné dopady svých verbálních i neverbálních projevů a připravenosti nést odpovědnost za své jednání,
- poskytuje znalost některých základních pojmů multikulturní terminologie: kultura, etnikum, identita, diskriminace, xenofobie, rasismus, národnost, netolerance aj.

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma:

- pomáhá žákům prostřednictvím informací vytvářet postoje tolerance a respektu k odlišným sociokulturním skupinám, reflektovat zázemí příslušníků ostatních sociokulturních skupin a uznávat je,
- napomáhá žákům uvědomit si vlastní identitu, být sám sebou, reflektovat vlastní sociokulturní zázemí,
- stimuluje, ovlivňuje a koriguje jednání a hodnotový systém žáků, učí je vnímat odlišnost jako příležitost k obohacení, nikoli jako zdroj konfliktu,
- pomáhá uvědomovat si neslučitelnost rasové (náboženské či jiné) intolerance s principy života v demokratické společnosti,
- vede k angažovanosti při potírání projevů intolerance, xenofobie, diskriminace a rasismu,
- učí vnímat sebe sama jako občana, který se aktivně spolupodílí na utváření vztahu společnosti k minoritním skupinám.

4.5 Tematické okruhy multikulturní výchovy ve školním vzdělávacím programu

Tematické okruhy vycházejí z aktuální situace ve škole, reflektují aktuální dění v místě školy, současnou situaci ve společnosti. Výběr a realizace daného tematického okruhu, popř. tématu může být významně ovlivněn vzájemnou dohodou učitelů, učitelů a žáků, učitelů a rodičů apod. Implementovat do školního vzdělávacího programu je třeba následující témata:

- **Kulturní diference** – jedinečnost každého člověka a jeho individuální zvláštnosti; člověk jako nedílná jednota tělesné i duševní stránky, ale i jako součást etnika; poznávání vlastního kulturního zakotvení; respektování zvláštností různých etnik (zejména cizinců nebo příslušníků etnik žijících v místě školy); základní problémy sociokulturních rozdílů v České republice a v Evropě.
- **Lidské vztahy** – právo všech lidí žít společně a podílet se na spolupráci; udržovat tolerantní vztahy a rozvíjet spolupráci s jinými lidmi, bez ohledu na jejich kulturní, sociální, náboženské, zájmové nebo generační příslušnosti; vztahy mezi kulturami (vzájemné obohacování různých kultur, ale i konflikty vyplývající z jejich rozdílnosti); předsudky a vžitě stereotypy (příčiny a důsledky diskriminace); důležitost integrace jedince v rodinných, vrstevnických a profesních vztazích; uplatňování principu slušného chování (základní morální normy); význam kvality mezilidských vztahů pro harmonický rozvoj

osobnosti; tolerance, empatie, umět se vžít do role druhého; lidská solidarita, osobní příspěvní k zapojení žáků z odlišného kulturního prostředí do kolektivu třídy.

- **Etnický původ** – rovnocennost všech etnických skupin a kultur; odlišnost lidí, ale i jejich vzájemná rovnost; postavení národnostních menšin; základní informace o různých etnických a kulturních skupinách žijících v české a evropské společnosti; různé způsoby života, odlišné myšlení a vnímání světa; projevy rasové nesnášenlivosti – jejich rozpoznávání a důvody vzniku.
- **Multikulturalita** – multikulturalita současného světa a předpokládaný vývoj v budoucnosti; multikulturalita jako prostředek vzájemného obohacování; specifické rysy jazyků a jejich rovnocennost; naslouchání druhým, komunikace s příslušníky odlišných sociokulturních skupin, vstřícný postoj k odlišnostem; význam užívání cizího jazyka jako nástroje dorozumění a celoživotního vzdělávání.
- **Princip sociálního smíru a solidarity** – odpovědnost a příspěvní každého jedince za odstranění diskriminace a předsudků vůči etnickým skupinám; nekonfliktní život v multikulturní společnosti; aktivní spolupodílení se dle svých možností na přetváření společnosti, zohlednění potřeb minoritních skupin; otázka lidských práv, základní dokumenty.

4.6 Jak dál?

Jak bylo výše uvedeno **výchova k toleranci** musí prolínat veškerou výchovou dětí od předškolního věku do dospělosti a měla by být realizována rodinou, školou i širokým celospolečenským působením. Odvíjet by se měla **od základních strategických linií**:

- podpořit Romy ve vzdělávání na všech jeho stupních i po skončení školní docházky s cílem zlepšit jejich možnosti zaměstnání,
- prostřednictvím zlepšení vzdělávání Romů zlepšit jejich zaměstnatelnost a tím i sociální postavení,
- napomoci rozvoji romské kultury a tradic,
- podpořit postupné směřování společnosti v České republice k etnicky pestré a občansky jednotné společnosti.

→ 5. LITERATURA

Legislativa

Usnesení vlády ČR č. 243 ze dne 12. března 2003, k *Informaci o plnění usnesení vlády, týkajících se integrace romských komunit* a aktivního postupu státní správy při uskutečnění opatření přijatých těmito, usneseními k 31. prosinci 2002.

Zpráva o stavu romských komunit v České republice. Praha: Rada pro záležitosti romské komunity, 2004. Dostupné na <http://wtd.vlada.cz/vrk/vrk.htm>

Koncepce romské integrace. Praha: Úřad vlády, 2005. Dostupné na <http://wtd.vlada.cz/vrk/vrk.htm>

Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: VÚP, 2005.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících.

Vyhláška č.73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.

Informace MŠMT k zabezpečení vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami s podporou asistence č.j. 14 453/2005-24.

Literatura k problematice romského etnika

a) Historie, kultura, tradice a jazyk

BALVÍN, J. aj. *Romové a historie*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1996. ISBN 80-902149-8-3

DAVIDOVÁ, E. *Romano drom - Cesty Romů 1945 - 1990*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1995. ISBN 80-7067-533-8

FABIÁNOVÁ, T. *Jak jsem chodila do školy*. překl. Milena Hübschmannová, České Budějovice: ÚDO ve spolupráci se Společenstvím Romů na Moravě, 1992. ISBN 80-901184-0-2

FRASER, A. *Cikáni*. Praha: Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-212

GABAL, I. *Etnické menšiny ve střední Evropě*. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-86103-23-4

HANCOCK, I. *Země utrpení. Dějiny otroctví a pronásledování Romů*. Praha: Signeta, 2001. ISBN 80-902608-3-7

- HORVÁTHOVÁ, J. *Základní informace o dějinách a kultuře Romů*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT ČR, 1998.
- HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Šaj pes dovakeras - Můžeme se domluvit*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0496-6
- HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Romština naznačuje původ Romů*. Praha: Fortuna, 1999.
- KENRICK, D. *Cikáni pod hákovým křížem*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. ISBN 80-244-0048-0
- LACKOVÁ, E. *Holocaust Romů*. Praha: Fortuna, 2001. ISBN 80-7168-798-7
- MANN, Arne B. *Romský dějepis*. Praha: Fortuna, 2001. ISBN 80-7168-762-6
- MANUŠ, E. *Jdeme dlouhou cestou*. Praha: Arbor Vitae, 1998. ISBN 80-901964-5
- NAVRÁTIL, P. aj. *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8
- NEČAS, C. *Nemůžeme zapomenout - Našti bisteras*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994. ISBN 80-7067-354-0
- NEČAS, C. *Historický kalendář. Dějiny českých Romů v datech*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1997. ISBN 80-7067-769-4
- NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2
- NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. ISBN 80-7067-310-9
- NEKVAPIL, J. *Obráz Romů v středoevropských masmédiích po roce 1989*. Romano Džaniben, 7/ 2000.
- PREINHAELTEROVÁ, H. *Tradiční velkorodina v hinduistické Indii*. Romano Džaniben, 3/ 1993.
- RASMUSSENOVÁ, N. *Národnosti v České republice*. Praha: Regis, 1993. s. 62. ISBN 80-7068-056-3
- Romové – tradice a současnost. *Brno: Moravské zemské muzeum, 1999. ISBN 80-85956-14-4*
- ŘÍČAN, P. *S Romy budeme žít – jde o to jak*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-250-5
- ŠATAVA, L. *Národnostní menšiny v Evropě*. Praha: SPN, 1994. ISBN 80-7116-375-9
- ŠEBKOVÁ, H. *Jazyková situace Romů a její vývoj*. Praha: MENT, 1995.
- ŠIŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9
- ŽLNAYOVÁ, E. *Pojmový svět žáků prvního ročníku základních škol z hlediska romštiny*. Praha: MENT, 1995.
- ŽLNAYOVÁ, E. aj. *Postavení a úloha ženy-matky a muže-otca v rómskej rodině*. Romano Džaniben, 3/1996.

b) Otázky vzdělávání

- BALABÁNOVÁ, H. *Praktické zkušenosti se vzdáváním romských dětí*. Praha: MENT, 1995.
- BALVÍN, J. aj. *Romové a obecná škola*. Ústí nad Labem : Hnutí R, 1996. ISBN 80-902149-3-2
- BALVÍN, J. aj. *Romové a etika multikulturální výchovy*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1999. ISBN 80-902461-0-9
- BALVÍN, J. aj. *Bariéry a negativní jevy v životě a vzdělávání Romů*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1996. ISBN 80-902149-1-6
- BALVÍN, J.aj. *Romové a volný čas*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997. ISBN 80-902149-5-9
- BALVÍN, J. aj. *Romové a zvláštní školy*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997. ISBN 80-902149-6-7
- BALVÍN, J. aj. *Romové a univerzity*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 2000. ISBN 80-902461-2-5
- BALVÍN, J. aj. *Romové a alternativní pedagogika*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 2001. ISBN 80-902461-7-6
- BALVÍN, J. aj. *Romové a majorita*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997. ISBN 80-902149-7-5
- BALVÍN, J. aj. *Romové a pedagogika*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 2000. ISBN 80-902461-3-3
- BALVÍN, J. aj. *Romové a jejich učitelé*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1999. ISBN 80-902461-1-7
- BALVÍN, J. aj. *Romové a dětské domovy*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997. ISBN 80-902149-4-0
- ČERMÁKOVÁ, J.aj. *Ty + já = kamarádi*. Praha: ISV, 2000. ISBN 80-85866-76-5
- Interkulturní vzdělávání - příručka nejen pro středoškolské pedagogy*. Praha: Člověk v tísni - projekt Varianty, 2002. ISBN 80-7106-614-1
- PRŮCHA, J. *Multikulturální výchova*. Praha: ISV, 2001. ISBN 80-85866-72-2
- Reforma multikulturálního vzdělávání*. Manuál pro učitele ZŠ. Projekt Phare.cz. Praha: MŠMT, 2004.
- ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-285-8
- ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada, 2000. ISBN 80-247-0277-0
- VÍŠEK, P. aj. *Romové ve městě*. Praha: Sociopress, 2002. ISBN 80-247-0277-0

c) Ukázky z beletrie

BĚLOHLÁVKOVÁ-KARASOVÁ, A. *Romské povídky*. Olomouc: Alda, 1999. ISBN 80-85600-68-4

DAVIDOVÁ, E. Čhajori romaňi. Výbor z romské písňové poezie. Praha: Ars Bohemica, 1999. ISBN 80-902381-3-0

FONSECA, I. *Pohřbí mě vestoje*. Praha: Slovart, 1998. ISBN 80-7209-074-7

GIŇA, A. *Bijav – Svatba*. Praha: Apeiron, 1991. ISBN 80-900703-2-9

HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Romské pohádky*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-658-1

LACKOVÁ, E. *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Praha: Triáda, 1997. ISBN 80-901861-8-1

Literatura zaměřená k problematice ostatních menšin

Antisemitismus v posttotalitní Evropě. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1993. ISBN 80-901456-0-4

BEZCHLEBOVÁ, M. *Cesta - cíl neznámý*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0519-6

JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy, 1995. ISBN 80-85336-31-6

PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1

SADEK, V. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: SPN, 1992. ISBN 80-04-25998-7.

ŘEZÁČ, T. *Afghánistán. Peklo paradoxů*. Praha: Universe, 1993. ISBN 80-901506-6-7

ŠATAVA, L. *Národnostní menšiny v Evropě*. Praha: Železný, 1994. ISBN 80-7116-375-9

DRBOHLAV, D. Česká republika a mezinárodní konference. In: *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Praha: Přírodovědecká fakulta UK, 1996

DRBOHLAV, D. – LUPTÁK, M. – JÁNSKÁ, E. – BOHUSLAVOVÁ, J. *Ruská komunita v České republice*. Výzkumná zpráva grantu MV č. j.: U – 2115/99. Praha: Přírodovědecká fakulta UK, 1999

DRBOHLAV, D. – LUPTÁK, M. – JÁNSKÁ, E.- ŠELEPOVÁ, P. *Ukrajinská komunita v České republice*. Výzkumná zpráva grantu MV č. j.: U – 2116/99. Praha: Přírodovědecká fakulta UK, 1999

- **Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem, státním rozpočtem České republiky a rozpočtem hlavního města Prahy**

- **ESF napomáhá rozvoji zaměstnanosti podporou zaměstnanosti, podnikatelského ducha, rovných příležitostí a investicemi do lidských zdrojů.**

Copyright:
Vzdělávací institut ochrany dětí o.p.s., Eva Marádová

Typografická úprava:
AGAMA poly-grafický ateliér, s. r. o., Na Výši 4, 150 00 Praha 5

Tisk:
Květoslav Zaplatílek, Vesec 66

Vydal:
Vzdělávací institut ochrany dětí v roce 2006
U Pergamenky 1511/3, 170 00 Praha 7

ISBN 80-86991-82-2

VZDĚLÁVACÍ INSTITUT
OCHRANY DĚTI